

6 POUŽITÍ NAŘÍZENÍ BRUSEL I BIS NA OSOBY NEZNÁMÉHO BYDLIŠTĚ

Nařízení Brusel I bis ve svém článku 4 odst. 2 stanoví, že na osoby, které nejsou státními příslušníky členského státu, v němž mají bydliště, se použijí pravidla pro určení příslušnosti, která se použijí pro jeho vlastní státní příslušníky.

Úprava Nařízení Brusel I bis se tak v zásadě použije pouze na žalované, kteří mají bydliště v jednom ze členských států. Žalovaní, kteří nemají bydliště v žádném ze smluvních států, jsou podřízeni úpravě národního řádu.

Nejde-li o některou z výjimek popisovaných níže (tedy s výjimkou pravidel o výlučné pravomoci či případů, kdy dojde k prorogaci pravomoci některého ze soudů Evropské Unie nebo ve sporech spotřebitelských), pak se příslušnost soudů určuje podle vlastních právních předpisů každého státu.

Výše zmíněné závěry vedou k základní otázce, zda lze Nařízení použít také tehdy, je-li žalovaný neznámého bydliště a nelze tak ověřit, zda spadá do osobní působnosti Nařízení?

Pokud ke dni podání žaloby není postaveno najisto, zda se žalovaný nachází na území Evropské unie, není zřejmé, zda věc spadá pod osobní působnost Nařízení. Je přitom lhostejno, zda konkrétní pravomoc daného soudu, která by jinak připadala v úvahu k rozhodnutí věci, by byla pravomoc obecná, speciální či alternativní.

I tehdy, uvažujeme-li pravomoc založenou nikoliv bydlištěm žalovaného, ale také pravomoc určenou například podle místa plnění, či místa škodní události atd., je vždy základní podmínkou aplikovatelnosti Nařízení, že jde o žalovaného, který má bydliště na území některého státu Evropské unie.

6.1 Pravomoc založená na obecném soudu žalovaného

Z pravidel popsanych výše je zřejmé, že je-li žalovaný ke dni podání žaloby neznámého pobytu, je otázkou, zda se na daný vztah použijí ustanovení Nařízení Brusel I bis či normy vnitrostátního práva (v České republice tedy zákon o mezinárodním právu soukromém).

Soud má v prvé řadě povinnost zjistit, zda má žalovaný bydliště v členském státě soudu. Dospěje-li k závěru, že žalovaný nemá známé bydliště na území členského státu soudu, musí dále zjišťovat, zda nemá bydliště v jiném členském státě.

Ve chvíli, kdy soud není schopen určit místo bydliště ani ve státě sudiště, ani v jiném členském státě a současně nejsou tvrzeny ani dokazovány skutečnosti, že by měl žalovaný bydliště ve třetím státě, je třeba posoudit, zda pravomoc lze založit také na základě zjištění posledního známého bydliště žalovaného.⁵⁶

Cílem Nařízení je tak, jak bylo uvedeno výše, **posílení ochrany osob usazovaných v Evropské unii**. Pravidla zakotvená v Nařízení musí umožňovat žalobci snadno určit soud, u něhož může žalobu podat, a stejně tak žalovanému přiměřeně předvídat, u kterého soudu může být žalován.⁵⁷

Nemožnost určit aktuální bydliště žalovaného nemůže bránit určení příslušného soudu a zbavit tak žalobce jeho práva na soudní ochranu.

Na jednu stranu je nesporné, že pravidla zakotvená v Nařízení musí být vždy vykládána s přihlédnutím k tomu, že veškerá soudní rozhodnutí musí být přijímána při respektování práva na obhajobu. Na druhou stranu však požadavek dodržování práva na obhajobu musí být vždy poměřován právem žalobce obrátit se na soud, aby rozhodl o opodstatněnosti jeho nároků.

Při posuzování těchto dvou práv je třeba vzít v úvahu, že základní práva se neprojeví jako absolutní výsady, ale mohou v sobě zahrnovat i omezení.⁵⁸ Tato omezení přitom musí odpovídat cílům obecného zájmu, které sleduje dotčené opatření, a s ohledem na sledované cíle nepředstavovat nepřiměřený zásah do základních práv druhých.

Právo na obhajobu žalovaného se zde střetává s právem na ochranu práv žalobce, kterému by byl v důsledku nemožnosti zjištění bydliště žalovaného odepřen přístup ke spravedlnosti.

Při vážení rozporu mezi oběma citovanými právy se Soudní dvůr ve věci *Lindner* (tak, jak je podrobně rozebráno dále) přiklonil k ochraně práv žalobce, který by při takovémto odmítnutí spravedlnosti neměl žádné další obrany. Pokud by soud žádného ze států nezjistil, že má žalovaný bydliště na jeho území, či území jiného členského státu, byl by žalobce zcela zbaven ochrany.

Naopak pokud by v rámci řízení proti žalovanému neznámého pobytu došlo k tzv. nepravdělnostem v řízení, pak by žalovaný, který by v řízení byl zbaven možnosti účinné obrany, mohl v souladu s článkem 34 bod 2 Nařízení napadnout uznání rozsudku, který byl proti němu vydán.⁵⁹

Lze uzavřít, že pro účely založení mezinárodní pravomoci k rozhodování ve sporu s žalovaným neznámého pobytu **postačí, když soud zjistí, že žalovaný měl poslední známé bydliště na území členského státu fóra**. Tento závěr platí však jen tehdy, nemá-li soud indicie, že se žalovaný nachází ve třetím státě.

⁵⁶ Ve věci *Lindner* Soudní dvůr dospěl k závěru, že takový závěr odpovídá logice Nařízení a je součástí systému jím zavedeného.

⁵⁷ Obdobný závěr zaujal Soudní dvůr také ve věci *C 509/09 eDate Advertising GmbH and Others v X and Sociétés MGN LIMITED a C 161/10 eDate Advertising GmbH v X*.

⁵⁸ Obdobně rozhodl Soudní dvůr ve věci *C 394/07 Marco Gambazzi v Daimler Chrysler Canada Inc.*

⁵⁹ K této věci se Soudní dvůr vyjádřil také v rozhodnutí *C 49/84 Leon Emile Gaston Carlos Debaecker and Berthe Plouvier v Cornelis Gerrit Bouwman*.

V případě, že se v řízení vyskytnou nepravdivosti a nejsou v něm chráněna práva na obhajobu, má pak žalovaný možnost bránit se v rámci řízení vykonávacího.

6.2 Výjimky z pravidla bydliště žalovaného

Z obecného pravidla bydliště žalovaného dále Nařízení Brusel I bis stanoví výslovně řadu výjimek, které buďto reflektují užší vztah konkrétního sporu s jiným státem, než je stát bydliště žalovaného, nebo jsou přijata na ochranu slabší strany sporu. Pro předmět této knihy jsou podstatné níže popsané výjimky.

6.2.1 Výlučná pravomoc

Bydliště obou stran je irelevantní v případech zakotvených v článku 24 Nařízení Brusel I bis, tedy v těch sporech, kde Nařízení stanoví výlučnou pravomoc konkrétního soudu.

Výlučnou pravomocí rozumíme situaci, kdy je státem (nebo dohodou mezi státy, či tak, jako v našem případě Nařízením vydaným evropským zákonodárcem) konstatováno, že určité věci mohou být rozhodovány jen soudy konkrétního státu. V důsledku tohoto pravidla není možné vykonat rozhodnutí vydané nepřislušným soudem v jiném členském státě a současně zahájené řízení jiným soudem nemá žádné účinky ve vztahu k soudu, který konstatuje výlučnou pravomoc.

V souladu s článkem 27 Nařízení platí, že soud členského soudu i bez návrhu prohlásí, že není příslušný, je-li u něj zahájeno řízení ve věci, v níž má na základě článku 24 výlučnou pravomoc soud jiného státu. Sřet soudů dvou států s výlučnou pravomocí řeší článek 31 Nařízení, a to ve prospěch soudu, který zahájil řízení první.

Přítom tato pravomoc má přednost před ostatními druhy pravomocí stanovenými Nařízením. Praktický význam tento závěr nemá u sporů pracovních, pojišťovacích a spotřebitelských, kde s ohledem na předmět sporu nemůže dojít k situaci založení výlučné pravomoci.⁶⁰

Pravomoc soudu členského státu k rozhodování sporu ve světle Nařízení Brusel I bis bude v případech výlučné pravomoci dána vždy, a to bez ohledu na to, zda má kterákoliv ze stran bydliště na území členského státu.

Pravomoc tak bude založena i tehdy, bude-li kterýkoliv účastník neznámého pobytu, neboť oproti základní pravomoci, která spočívá na prvku osobním, výlučná pravomoc je založena na prvcích věcných.⁶¹

⁶⁰ ROZEHNALOVÁ, N.: Evropský justiční prostor ve věcech civilních. Část V. *Právní fórum*, 6/2005, str. 202.

⁶¹ ROZEHNALOVÁ, N.: Evropský justiční prostor ve věcech civilních. Část V. *Právní fórum*, 6/2005, str. 201.

V případech výlučné pravomoci tak není rozhodné, kde se k okamžiku zahájení řízení nachází kterákoliv strana sporu.

6.2.2 Prorogační dohody

Podle článku 25 Nařízení Brusel I bis platí, že **strany mají možnost uzavřít prorogační dohodu**. Smluvní strany tak mohou dohodnout mezinárodní pravomoc soudu odchýlně od pravidel zakotvujících základní, alternativní a za konkrétně stanovených podmínek i speciální pravomoc.

Ve vztahu k osobní působnosti Nařízení Brusel I bis je zásadní změnou v porovnání s Nařízením Brusel I rozšíření osobní působnosti v případech prorogačních dohod na věci zcela bez unijního prvku.

Nařízení Brusel I bis ve svém článku 25 stanoví, že prorogační dohoda, kterou je sjednána pravomoc soudu na území Evropské unie, se posuzuje podle citovaného nařízení bez ohledu na bydliště stran.

V souladu s Nařízením Brusel I bis pak, bez ohledu na pobyt účastníka v okamžiku zahájení sporu nebo v okamžiku uzavření jurisdikční dohody, bude v případě platně uzavřené jurisdikční dohody ve prospěch členského státu možné před členským státem vést řízení s účastníky neznámého pobytu.

Dle citovaného článku totiž platí, že dohodnou-li se strany, bez ohledu na jejich bydliště, že v již vzniklém nebo budoucím sporu z určitého právního vztahu má příslušnost soud nebo soudy tohoto členského státu, je příslušný soud nebo soudy tohoto členského státu.

Smluvní svoboda stran ve vztahu k prorogačním dohodám je omezována jen ve prospěch ochrany slabších stran. Omezení se týká především věcí spotřebitelských, individuálních pracovních smluv a věcí týkajících se pojištění. Prorogační doložkou také nelze derogovat pravomoc soudu výlučně příslušného dle článku 24 Nařízení.

K tomu, aby byla platně založena pravomoc soudů členského státu k rozhodování potenciálních sporů stran, není přitom třeba sjednat který konkrétní soud daného státu bude mít pravomoc spor rozhodnout, postačí spor podřídit jurisdikci některého členského státu. Určení konkrétního soudu pak bude věcí *lex fori*.

Neplatnost prorogační dohody by však nemělo způsobit, zvolí-li strany pravomoc konkrétního soudu v daném státě, který však nebude k rozhodování věcně či funkčně příslušný. Zvolí-li strany soud konkrétního státu, byť funkčně a věcně nepřislušný, lze mít za to, že měly v úmyslu založit pravomoc soudů daného státu a nerespektování pravidel *lex fori* nemůže na této shodné vůli stran nic změnit.

Současně platí, že zvolený soud má výlučnou pravomoc i tehdy, je-li platně sjednaná jurisdikční doložka obsažena ve smlouvě, která je jinak neplatná, případně u které některá ze stran její neplatnost namítá.⁶²

---

⁶² Shodný závěr zaujal Soudní dvůr v rozhodnutí C 269/95 *Benincasa v Dentalkit*.

Dohodnutá pravomoc je koncipována jako výlučná, avšak strany se mohou dohodnout i jinak, tedy zvolit více do úvahy připadajících soudišť.⁶³

Na rozdíl od článku 24 Nařízení zakotvujícího výlučnou pravomoc, **není v případě uzavření prorogační dohody povinností soudu zkoumat její existenci či neexistenci z úřední povinnosti**. Porušení dohodnuté pravomoci též nezpůsobí nemožnost uznání a výkonu rozhodnutí v jiném členském státě.

6.2.2.1 Prorogační doložka ve prospěch soudu třetího státu

Je třeba zdůraznit, že stranou pozornosti Nařízení zůstávají dohody, kterými je volena pravomoc soudu nečlenského státu. Teoreticky právně zajímavá je v této souvislosti problematika konfliktu jurisdikční dohody ve prospěch třetího státu a kogentního článku 4 Nařízení.⁶⁴

Autorka této knihy má za to, že **ujednají-li účastníci, kteří mají bydliště na území Evropské unie, pravomoc soudu třetího státu, třetí stát nebude posuzovat platnost dohody dle Nařízení, ale posoudí věc podle svého *lex fori***.

Myšlenka, že taková jurisdikční dohoda je pro rozpor s kogentním článkem 4 Nařízení Brusel I bis neplatná, je v příkrém rozporu s pravidly, na kterých je Nařízení založeno.

Závěr o neplatnosti takové jurisdikční doložky by byl zejména v rozporu se Soudním dvorem opakovaně proklamovaným důrazem na smluvní svobodu stran, právní jistotu a nezbytnost předvídatelnosti pravidel stanovících mezinárodní pravomoc.

Pokud strany smlouvy, obě s bydlištěm v Evropské unii, zvolí pravomoc soudu státu třetího, pak literatura nedává uspokojivou odpověď na řešení takového problému. Řešení však lze dovodit ze samého znění Nařízení a z obecných principů regulujících mezinárodní pravomoc.

Při výkladu pravidel zakotvených v Nařízení lze dospět k závěru, že **v první řadě nalézací soud třetího soudu pro posouzení své mezinárodní pravomoci použije svých národních norem mezinárodního práva soukromého, a to bez přihlídnutí k názoru právního řádu, jehož pravomoc byla derogována**. Hovoříme-li tedy o třetím státu, který není členským státem Evropské unie, lze předpokládat, že třetí stát bez ohledu na názor Nařízení svoji mezinárodní pravomoc akceptuje. Pokud tedy soud třetího soudu posoudí prorogační doložku jako platnou dle svého národního řádu, nic mu pak nebude bránit, aby věc projednal a rozhodl.

Dle článku 5 Nařízení Brusel I bis platí, že osoby, které mají bydliště na území některého členského státu, mohou být u soudů jiného členského státu žalovány pouze na základě pravidel stanovených v oddílech 2 až 7 kapitoly II Nařízení. Pokud

⁶³ Alternativně byla pravomoc sjednána např. ve věci C 23/78 *Meeth v Glacetal*, kde strany sjednaly pravomoc jiných soudů v případě, že žalobcem bude společnost Meeth a jinou v případě, že žalobcem bude společnost Glacetal.

⁶⁴ BŘÍZA, P.: *Volba práva a volba soudu v mezinárodním obchodě*. Praha: C. H. Beck, 2012, str. 123 a násl. a 182.

jde o prorogaci, pak Nařízení stanoví, že lze zvolit pravomoc jen soudu členského státu. Jiná volba tak je v rozporu s Nařízením.

Dle znění článku 45 Nařízení však rozhodnutí nelze uznat pouze byly-li porušeny oddíly 3, 4 nebo 5 kapitoly II, pokud je žalovanou stranou pojistník, pojištěný, osoba oprávněná z pojistné smlouvy, poškozený, spotřebitel nebo zaměstnanec, nebo kapitola II oddíl 6.

Oddíl 7 pojednávající o prorogaci zde však výslovně uveden není. Lze tak konstatovat, že i takto vydané rozhodnutí by mělo být uznáno, a tedy i vykonáno i v členském státu.

Dohodnutá pravomoc je totiž výlučná jen do té míry, že ji k námitce účastníka musí respektovat soudy všech ostatních států. Řízení zahájené soudem s takto prorogovanou pravomocí pak bude překážkou litispendence, resp. *res iudicata*, pro později zahájené spory. Soudy ostatních států k ní však nebudou přihlížet z úřední povinnosti a v případě jejího nerespektování nenásleduje nutně neuznání vydaného rozhodnutí.

Jiná situace je v případě výlučné pravomoci vyplývající přímo z článku 24 Nařízení. K této soudy ostatních států naopak přihlížejí *ex officio* a její nerespektování vede k neuznání rozhodnutí vydaného v rozporu s tímto článkem. Tato výlučná pravomoc současně limituje smluvní volnost stran při konstrukci prorogační doložky.

Je-li platně sjednána prorogační doložka, pak skutečnost, že jeden z účastníků je v okamžiku zahájení řízení neznámého pobytu, nebrání tomu, aby byla založena mezinárodní pravomoc zvoleného soudu.

Za účinnosti nařízení Brusel I platilo, že pro platnost jurisdikční doložky je nezbytné, aby v okamžiku uzavření prorogační doložky měl alespoň jeden z účastníků bydliště na území členského státu Evropské unie. V souladu s Nařízením Brusel I bis je však již bydliště obou stran v kterémkoliv okamžiku zcela nerozhodné.

6.3 Podřízení se pravomoci bez výhrad

V minulosti panovalo přesvědčení, že nad jakoukoliv osobou, která se nachází z jakéhokoliv důvodu na území daného státu, může být bez dalšího vykonávána soudní pravomoc tohoto státu.⁶⁵ Postupně se takto široký rozsah uplatňování státní moci nad všemi osobami nacházejícími se na daném území ukázal jako neudržitelný a předmětem zkoumání se při posuzování mezinárodní pravomoci stala otázka, jaká kvalita vztahu dané osoby ke státu, resp. jaká kvalita účasti na řízení, může založit pravomoc jeho soudů.

V článku 26 Nařízení Brusel I bis je účast na řízení (vedle výslovné jurisdikční dohody) zakotvena jako jedna z možností, jak založit mezinárodní pravomoc jinak nepřislušného soudu, a to formou podřízení se pravomoci daného soudu bez výhrad. K založení pravomoci podřízením se však musí dojít za splnění přesně stanovených podmínek.

⁶⁵ MCCAFFREY, S. C., MAIN, T. O.: *Transnational litigation in Comparative Perspective. Theory and application*. New York: Oxford University Press, 2010, str. 77.

McCaffrey⁶⁶ k tomu uvádí, že je třeba si odpovědět na otázku, zda žalovaný může být na místo sudiště přilákán lstí, například příslibem odměny či žádostí o pomoc. Či zda by přítomnost u soudu mohla být založena také tím, že žalovaný bude k soudu přitážen násilím, kopající a křičící.

Podřízení se pravomoci je přitom princip známý v *common law*, když účast na řízení bez vznesení námítky nedostatku pravomoci zakládá v zemích *common law* pravomoc daného soudu.⁶⁷ Vnitrostátní obdobou podřízení se bez výhrad je v českém právu založení místní příslušnosti soudu v důsledku nevznesení včasné námítky místní nepřislušnosti účastníkem, a to dle § 105 odst. 1 o. s. ř.⁶⁸

6.3.1 Podmínky pro založení pravomoci podřízením se bez výhrad

K podřízení se pravomoci bez výhrad dochází po zahájení řízení, a to tehdy, pokud se žalovaný účastní řízení a jako první úkon, který mu náleží, nenamítne nedostatek pravomoci daného soudu. Ať již žalovaný nevznesl námitku vědomě či v důsledku nevědomosti, pravomoc soudu je tím založena.

Za účast žalovaného je třeba považovat pouze situaci, kdy se žalovaný k věci skutečně vyjádří, brání se však takliko věcně bez toho, aby namítal nedostatek mezinárodní pravomoci soudu. Tuto námitku musí vznést při první obraně (prvním úkonu ve věci), přičemž co se rozumí prvním vyjádřením ve věci soud posuzuje podle *lex fori*.⁶⁹

Článek 26 odst. 1 Nařízení Brusel I bis upravuje nejen mezinárodní pravomoc, ale také místní příslušnost soudu, u kterého byla žaloba podána. Vyjádří-li se žalovaný k žalobě, aniž by nejpozději současně s tímto vyjádřením namítl nedostatek příslušnosti dotčeného soudu (nejde-li o některý z případů výlučné příslušnosti dle článku 24 nařízení Brusel I bis), pak se nejpozději k tomuto okamžiku stane dotčený soud (mezinárodně i místně) příslušným.⁷⁰

⁶⁶ MCCAFFREY, S. C., MAIN, T. O.: *Transnational litigation in Comparative Perspective. Theory and application*. New York: Oxford University Press, 2010, str. 78.

⁶⁷ WOLFF, L. C.: *The law of cross-border business transactions: principles, concepts, skills*. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, 2013, str. 480.

⁶⁸ Dle § 105 o. s. ř. místní příslušnost zkoumá soud jen do skončení přípravného jednání. Neprovedl-li přípravu jednání, zkoumá místní příslušnost jen před tím, než začne jednat o věci samé, nebo rozhodl-li o věci samé bez jednání, jen před vydáním rozhodnutí; to neplatí, jde-li o platební rozkaz, elektronický platební rozkaz nebo evropský platební rozkaz. Později ji soud zkoumá jen tehdy, nebyla-li provedena příprava jednání a jen k námitce účastníka, která byla uplatněna při prvním úkonu, který účastníku přísluší.

⁶⁹ Rozhodnutí C 150/80 *Elefanten Schuh GmbH v Pierre Jacqmain*.

⁷⁰ Shodně rozhodl Nejvyšší soud ČR ve věci 29 Nd 130/2016, v níž výslovně uvedl, že v posuzované věci nebylo namístě, aby Okresní soud v Olomouci řízení zastavil za situace, kdy se žalovaný řízení před ním účastnil, „aniž by vznášel námitku nedostatku mezinárodní příslušnosti českých soudů či místní příslušnosti Okresního soudu v Olomouci (jenž zjevně přehlédl, že označené nařízení upravuje nejen mezinárodní, ale v řadě článků, včetně článku 26, i místní příslušnost soudu).“